

НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКА СРБИЈЕ од 2000. до 2005. ГОДИНЕ

Увод

После два столећа националне борбе и десет година грађанских ратова међу народима бивше Југославије, демократске власти у Србији затекле су српски народ и његову државу у расулу. Године 2000. Срби су били једини европски народ без националне државе, а Србија једина стара европска држава која је одбацила независност. Током осамдесет и четири године постојања три југословенске државе, за српски народ су се ствари значајно промениле. Године 1918. Србија, којој су се придружиле области раније укинуте Српске Војводине и Краљевине Црне Горе, ујединила се са «југословенским земљама» (непризанта Држава СХС), 1992. све «југословенске земље», укључујући и неке које су настале у међувремену, постале су независне, а Србија и Црна Гора остале су обједињене у федерацији устројеној по авнојевском моделу и на дуалистичком принципу. Од државе која је Југославију стварала да би објединила читав српски народ, који иначе не би сав могао бити укључен у једну српску државу, Југославија се свела на авнојевску Србију. Од краљевских влада у којима је утајај српских странака скоро двоструко превазилазио удео бирача Срба у југословенском бирачком телу, преко реал-социјалистичких влада у којима је српски елемент био пропорционално или републички заступљен са посебним квотама за Србе из Босне и Херцеговине и Хрватске, током деведесетих Срби су нестали као политички народ у Хрватској, враћени су у уставне оквире дејтонске независне Босне и Херцеговине, прогнани из већег дела Косова и Метохије, а у Црној Гори од мале етничке заједнице претворени у бројну, али неутицајну, политичку мањину. Влада ДОС-а (Ђинђићева и Живковићева влада) и касније Влада Коштуница-Лабус, суочиле су се током петогодишњег раздобља са тешким и сложеним Милошевићевим наслеђем. Занимљиво је да су у односу на економију, социјану и унутрашњу политику, циљеви и примципи националне политике претрпели најмање измене у односу на циљеве Милошевићевог режима. Мада је током пет година дошло до извесних успеха, непобитна је чињеница да су политичке странке, елите и грађани били најмање спремни да прихвате промене у националној политици.

Национална политика Милошевићевог режима

Каква је била природа Милошевићеве националне политике? Потекла из естаблишмента који је четрдесет и пет година владао апсолутно и без озбиљних потреса и народа који је осамдесет и четири године постојања југословенске државе запамтио као «злаћану пентаконтаетију», Милошевићева национална политика била је у својој суштини конзервативна. Као и већина грађана и Милошевићев режим сматрао је сваку југословенску државу бољом од Србије у којој не би били окупљени сви Срби. Притом, пробуђени национализам је за Милошевића био тек средство. Сам по себи опасан зашто што је у читавој Источној Европи водио ка парламентарној демократији и грађанском друштву Милошевићу се и његова употреба морала чинити по природи ограниченом. Циљ није била српска или југословенска држава, већ обнова државног федерализма који гарантује једна високо централизована државна партија. Сâм Милошевић био је током три године протагониста, али и талац такве политике. Међутим, када је са пропашћу СКЈ 1990. и пуча у Москви, августа 1991. године нестала и последња нада у опстанак Совјетског Савеза, нестало је и разумевања Великих сила за Милошевића и подршке за одржање хладноратовске федеративне Југославије. Милошевић је рано постао свестан ситуације. Раздобље од августа до децембра 1991. искористио је за успостављање позиција у Српској Крајини и Босни и Херцеговини, а после тога за обрачун са чврсторукашима у ЈНА. До априла 1992. Југославија се свела на Србију и Црну Гору. Режим је неформално признао суверенитет Хрватске и Босне и Херцеговине. И поред чињенице да је финансирао Српску и Српску Крајину, већ је у фебруару 1992. постало јасно да ће режим у Србији бити задовољан извесном аутономијом за Србе у Босни и Херцеговини, док у вези са Хрватском није имао значајнијих жеља.

Дејтонским споразумом завршено прво ратно раздобље у земљама бивше СФРЈ из кога је Србија изашла ослабљена, још увек изолована, без формалних права у Републици Српској, са отвореним косовскометохисјким проблемом и кризом односа у двочланој федерацији која је била у зачетку. После само четири године Србија је поражена у рату, због чега је и Косово и Метохију морала да преда војскама Северноатлантског савеза, док се 1998. федерација са Црном Гором функционално распала. Остала су магловита права над одметнутом аутономном покрајином и присуство Војске Југославије у Црној Гори. Србија се свела на границе из 1912. године у које су ушле општине Санџака и Војводина. Економска криза, велика изолација и новчана помоћ САД и ЕУ српској демократској опозицији довели су до пада режима раздобља од септембра до децембра 2000. године.

*Демократске владе
Јужна и црногорска политика*

У време Прелазне владе (октобар 2000. – јануар 2001. године) демократске власти и српско друштво нашли су се пред три велике опасности. Прва, и вероватно кобна, била је убрзана приватизација по закону из 1997. којом је политичка моћ бившег режима легализована и претворена у економску. Друга је била аболација политичари-криминалаца (са изузетком хашких оптуженика). Трећа је била ескалација криза на Југу Србије и у Црној Гори.

Нове власти су кризу на југу Србије и готово прекинуте односе са Црном Гором решавале пуне две године. Неупсешно. На југу Србије је прво створено једно међувладино тело - «Кординациони центар за југ Србије»- које је постепено успело да издејствује реинтеграцију одметнутих села у Прешеву и Бујановцу, и повратак југословенске војске у «Копнену зону безбедности». Поред успоставе Републике Српске 1995. године, био је то једини територијални уступак који су САД и ЕУ током петнаест година признале Србији и српском народу. Посебно финансирање три општине, као и мултиетничка полиција остали су као залог за будуће немире и политички осигурач који онемогућава споразум око решавања статуса Срба на Косову и Метохији.

За време Милошевићевог режима српско-црногорска држава почивала је на споразуму режима у Београду и Подгорици. После 2000. године питање будуће заједничке државе постало је унутрашњи проблем владајућег ДОС-а. Током прве две године СРЈ је опстајала на споразуму ДОС-а и црногорске милошевићевске опозиције. Државна заједница Србија и Црна Гора настала је у надметању ДС и ДСС ко ће први постићи споразум са Ђукановићевим режимом. Напуштени су принципи договорени Београдским споразумом од марта 2002. године, док су одбачене чак и препоруке уставних решења које је изнела утицајна Венецијанска комисија. Победа ДС-а над ДСС-ом 2002.-2003-. Године за цену је имала успоставу дуалне заједнице у којој су власти Црне Горе постале доминантне у спољним пословима, спољној трговини, добиле паритет у армији и превласт у Подгоричком корупусу и ратној флоти. Штавише, Споразумом о храманизацији економских односа САЦГ који је Живковићева влада постигла са владом Мила Ђукановића, Србија је постала економска колонија Црне Горе, пошто је само на заштити 56 производа, годишње губила милијарду и четресто милиона евра.

Државна заједница Србија и Црна Гора основана 4. фебруара 2003. означила је прекретницу у државној и националној политици Владе ДОС-а. Прихвативши све услове Подгорице Београд је још једном постао талац националне периферије. Црногорска заједница у Србији претворила се у преговорима са црногорским режимом у равноправног преговарача, чији је глас, иначе значајан за црногорске прилике (пошто би учешћем црногорских грађана са пребивалиштем у Србији црногорско бирачко тело било увечано за 50%), у потпуности дефинисао политику Србије према Црној Гори. Тако се и догодило да у својој политици према Подгорици званични Београд посредно и непосредно уложи и изгуби више новца, снаге и времена него у било ком другом питању своје националне политике. Током две године Србија и српски народ нису успели нити у једном свом захтеву према Црној Гори. Јединствено тржиште, заједнички порески и монетарни систем, јединствена безбедност и спољна политика, чак и јединствена одбрана на послетку или нису успостављени или су постали средство издржавања Црне Горе и њеног врха. Притом, иако је српска заједница у Црној Гори веома бројна (око трећине грађана изјашњавају се као Срби), Србија није остварила никакав утицај на њих, док они сами на црногорску политику имају мањи утицај од четири пута мање бројних црногорских Албанаца.

Занимљиво је да док су у економским питањима обрасци западних земаља у Србији наметнути од међународних монетарних установа свуда где нису беспоговорно прихваћени. Међутим, питања везана за државно уређење и принципи федерализма у двочланој заједници никада нису дефинисани на темељима европске уставне праксе или на принципима Мастрихта. Штавише, политичке елите Србије и Црне Горе, са изузетком резерви кад је реч о јединственом тржишту, никада нису пружале отпор стварању државне заједнице на принципима који који су у Србији и Црној Гори по први пут примењују.

Косовска политика

Током шест година протектората УН и НАТО-а над Косовом и Метохијом покрајина је постала стварно независна од Србије. Поред формалног суверенитета Србији је остављено право бриге над пет општина (двеста двадесет вароши и села) у којима је остала да живи трећина предратног српског живља у покрајини. Током шест година 927 Срба убијено је у терористичким нападима. Ипак, Србија је кроз косовски додатак, успоставу Координационог центра за Косово и Метохију и посебног фонда за покрајину, успела да одржи привид постојања аутономије под суверенитетом Београда. Будући под управом УН област није интегрисана у правни и финансијски систем Србије, али је имала посебан статус са пуним правима. Већ и онако деценијама кварен, преостали народ у покрајини добио је нову корумпирану и криминализовану елиту која је, упркос страдању обичног народа, због привилегија и шверца у постојећем неодређеном статусу препознала политички идеал. Тек пошто је почетком 2003. успео да политички маргинализује ДСС, премијер Србије Зоран Ђинђић, започео је одлучнију активност ради решавања статуса Косова и Метохије. У настојању да неутралише конзервативне кругове у земљи и подстакне Албанце на споразум свој план је започео да спроводи захтевајући успоставу аутономије Косова и Метохије унутар Србије. Као алтернативу је нудио етничко разграничење, а све је то подстицао претећи ревизијом Дејтона. После чувеног Ђинђићевог интервјуа *Шпиглу* фронт против премијера се проширио, а НВО финансирани од САД почели су да га оптужују као настављача Милошевићеве политике. Атентат на председника српске владе прекинуо је ову политичку активност. Међународни аспекти завере никада нису истражени. Влада Зорана Живковића је током десет месеци постојања извршила оштар дисконтинуитет са његовом тек започетом националном политиком.

Тек после Погрома од 17. марта 2004. године Влада Коштуница-Лабус започела је да се озбиљније бави статусом Косова и Метохије. И док се Странка Г 17 Плус залагала за отварање преговора о коначном статусу, за разграничење, успоставу ентитета и касније даривање независности албанском ентитету, већина у влади и касније у Народној скупштини, определила се за модел кантонизације и децентрализације покрајине. Реч је о плану Института друштвених наука, који је 1998. прихватила Демократска странка. Овај сложени и опширни план у Народној скупштини су подржале све странке. Најзначајнија његова мана била је чињеница да га је било могуће применити само под условом да Србија има власт над Косовом и Метохијом. Такође, бавећи се само статусом Срба у покрајини творци српске националне политике на Косову и Метохији указали су на чињеницу да српске власти више озбиљно не рачунају са повратком Албанаца у државни систем Србије. Формула «више од аутономије и мање од независности» учинила је да Влада Коштуница-Лабус постане прва српска влада од 1990. године чији се циљеви у вези са статусом Косова и Метохије у потпуности поклапају са интересима ЕУ и у мањој мери, али значајно, САД. Истражавање на обавезама према албанским привременим установама Косова (отплаћивање дугова, одржавање заједничких пасоша, снабдевање струјом и одустајање од тужбе у вези са искључивањем из приватизације) Србија се показала вољном да у будућности прихвати стварање тројне заједнице независних држава која би Србију, Црну Гору и Косово и Метохију учинила ентитетом чије би укључење у ЕУ било другачије од укључења осталих балканских држава. Србија тада не би била равноправна са својим суседима и вековним такмацима - Бугарском и Хрватском - док би временом постала потпуно зависна од Приштине и Подгорице. Тако би економски и донекле политички неодрживе државе, какве су Косово и Метохија и Црна Гора, добиле оквир у коме би њихова независност била толерисана, а политичке напетости и социјално незадовољство усмерени ка Београду.

Босанска политика

Дведесетих година најсложенији српски национални проблем представљала је Босна и Херцеговина. Поприште највећег европског грађанског рата од Грчког (1945.-1949.) прогутало је стотину и пет хиљада живота, а Србија је због помоћи српском народу у Босни и Херцеговини била подвргнута санкцијама чије последице се осећају и у наше време. Милошевићев режим је подстакао рат у БиХ, да би затим званично напустио подршку српским циљевима, настављајући само да издржава тамошњу војску и још неке послове, у замену за политичку помоћ и привредну експлоатацију области Републике Српске. После Дејтонског споразума интересовање Србије и њен утицај су слабили. 1997. на су власт дошли Милошевићев противници, 1999. се Српска оглушила о позиве српског режима на устанак. За то време Дејтонски споразум је постепено прилагођаван потребама стварања унитарне Босне и Херцеговине. Године 1999. Српска је изгубила територијални континуитет. Ускоро је престала да буде национална држава. Да би у 2005. године било извршено укидање ВРС и покушај укидања ентитетске полиције. За сво то време Србија је у два наврата - 1997. и 2000. - најавила успостављање магловитих «специјалних односа» са Републиком Српском. Ипак, до тога још увек није дошло. Обе економски и политички зависне од САД и ЕУ Србија и Српска су пристале да се међусобно забораве, а последња је пристала да постепено заборави и на себе саму. Осима настојања Владе Коштуница-Лабус да успостави унификацију школског система, није било озбиљнијих покушаја да буде дефинисана јединствена и дугорочна политика према на Републици Српској. Чак и јавност Србије до сада није успела да ово свакако најзначајније питање прихвати као важније од односа са Црном Гором или са Косовом и Метохијом.

Хрватска политика

Тристотине хиљада Срба који данас живе у Хрватској представљају етничку заједницу са свакако најмање права на Балкану. Чак и данас Срби из Хрватске представљају 70% прогнаника у Србији (у Србији данас живи највише прогнаника и избеглица у односу на све друге државе бивше Југославије). После 1998. под политичком заштитом САД започео је повратак прогнаника у области Српске Крајине. До данас се у ове области Хрватске вратило више од половине прогнаних током операција *Бљесак* и *Олуја*. Ипак, већина повратника никада неће бити интегрисани у друштво Хрватске. Одузета имовина им је делимично или у потпуности надокнађена, али социјална права и право на посао нису добили иако у њиховим крајевима живе хрватски колонисти који сва споменута права остварују у континуитету и уз помоћ државе. Срби у Хрватској су невидљива мањина. Јавно коришћење језика и писма није им омогућено и сматра се политички некоректним. Притом, они немају никакву заштиту званичне Србије. И данас је незамисливо да хрватске странке на локалном нивоу остваре коалицију са српским (недавни пример локалних власти у Книну речито говори о томе), иако су српски посланици спремни да увек подрже већинску хрватску владу. Колико је велика асимилација хрватских Срба сведочи чињеница да Срби, који чине 3% становништва хрватског дела Истре, тек у једној трећини случајева тврде да говоре Српски језик.

Током протеклих пет година званична Србија ништа није учинила за Србе из Хрватске. Манифестација солидарности догодила се само на десету годишњицу *Олује* када су први људи Србије присуствовали свакогодишњем молебану погинулима у цркви Светог Марка у Београду. Колико је политика званичне Србије у односу на питање Срба у Хрватској неодређена и лишена енергије говори чињеница да је приликом гостовања на Спољно-политичком одбору Скупштине СЦГ хрватски премијер Иво Санадер добио само једно питање везано за статус Срба у Хрватској. Посланица Г 17 Плус Зденка Миљковић га је питала о могућности поновоног успостављања аутономних котара (Далматинско-лички и Кордунско-банијски) који су формално постојали све до 1997. године, и тиме изазвала прилично чуђење високог госта али и осталих чланова српско-црногорског одбора. Опозиција старог режима сазвала је у пролеће 2005. последњи сазив Народне скупштине Републике Српске Крајине. За премијера владе у избеглиштву изабран је извесни

Милорад Буха, службеник радикалских локалних власти у Новом Саду, осим провактивног и унутрашњег-политичког, ово настојање није имало никаквог стварног политичког значаја.

Иако од најмањег значаја, свакако је најзанимљивија политика демократске Србије према Бившој Југословенској Републици Македонији. Македонија је током четрнаест година самосталности постепено губила свој суверенитет. Но, иако је Србија свакако имала најмањи утицај на тамошње прилике македонске власти виделе су управо у Србији претњу по сопствени суверенитет и независност. Управо су у Македонији 1993. године на територију југословеских земаља по први пут ступиле трупе Североатлантског савеза и баш су распоређене уз границу са Србијом. Територијални спор око границе решен је у време када Србија више није имала ингеренције над Косовом и Метохијом. Ипак, управо када је после много година један српски посланик успео (и то захваљујући подршци коју су српске партије пружиле великој социјалдемократској коалицији) да ступи у македонско Собрање, поново је избио четрдесет година стар спор око признавања тзв. Македонске православне цркве. Настала у комунизму и непризната од осталих цркава са изузетком Римо-католичке цркве, ова организација је постепено постала саставни део македонске државе. Зато Македонија заједно са Црном Гором и Косовом и Метохијом данас чини регион у ком су верске слободе ограничене. Српским свештеницима је забрањен улаз у Македонију, иако тамошња српска заједница окупља више десетина хиљада грађана и већинска је чак и данас у једној општини. Српска православна црква је ипак, током протеклих година успела да оствари дипломатску и медијску надмоћ над МПЦ и Македонијом. После Споразума о успостави канонског јединства из 2003. МПЦ се поделила и двојица њених владика су обновили древну Охридску архиепископију. Македонска држава се умешала, наступили су верски прогони, и на послетку је митрополит Јован Вранишковски ухапшен и на монтираном процесу осуђен на вишегодишњу казну затвора. Реагујући на македонске протесте после проглашења споразума о канонском јединству 2003. , Министар спољних послова СЦГ Свилановић извинио се Влади Републике Македоније. После успоставе Владе Коштуница-Лабус, ствари су се мало промениле. Када је српском архијереју забрањен пролазак кроз Македонију интервенисао је сам председник Владе Србије, док је на хапшење митрополита Јована реаговало Министарство за капиталне инвестиције вршећи економски притисак на Скопље. Ипак, до сада није успостављена јасна и дугорочна политика према Македонији и српској мањини у њој а владика Јован и данас лежи у македонском затвору.

Политика према Србима у расејању

Можда је најактивнији и најуспешнији сегмент националне политике демократске Србије везан за дијаспору. На првим изборима организованим после обарања Милошевићевог режима држављани Србије у расејању добили су право гласа. Ти први избори нису до краја организовани по узору на праксу Републике Хрватске, која је била један од модела. Мали број бирача узео је учешћа на изборима. Ипак, два значајна закона: Закон о рехабилитацији жртава комунистичког режима и Закон о денационализацији и реституцији никада нису донесени, па се може рећи да и по питању дијаспоре званична Србија није ни у формалном смислу прекинула континуитет претходних режима.

Зашто се стварање и спровођење нове националне политике показало као највећа препрека за демократске владе у Србији од 2000. до 2005. године? Разлога је више и њихови узроци су веома сложени. Пре свега политичке, привредне и интелектуалне елите Србије немају *потребу, моћ ни способност* да дефинишу нови национални програм.

Потребу нису осећале зато што су већином креиране на идејама југословенског федерализма и уверења да је европска идеја могућ континуитет југословенства. Затим, док су широки слојеви становништва разумели неопходност економских реформи, после низа пораза током деведесетих стварање нове националне политике чини им се бескорисним и чак штетним.

Моћ им је недостајала зато што су све владе успостављене после 2000. године биле су сложене коалиције са нестабилним скупштинским већинама, зависиле су од споразума са црногорским режимима, од подршке странака или економских центара моћи из бившег режима, али и од Великих сила чија политика на Балкану управо почива на окретању Србије ка Косову и Метохији и Црној Гори, на које немају утицај, уместо ка Републици Српској, где утицај постоји. Због зависности Србије од политичких првака Срба са Косова и Метохије и црногорског режима, Србија је

запоставила два своја велика задатка, очување Републике Српске и успоставу националног консензуса око децентрализације Србије (аутономије Војводине). Читав национални концепт Србије је у наше време доведен у озбиљну сумњу. У протекла два stoleћа показало се да Србија може да напредује само као високоцентрализована држава. Њен успон и тријумф почетком прошлог века били су засновани на јединственој, недељивој и унитаризованој држави која је подражавала модел Француске и малих немачких држава. Идеје федерализма, конфедерализма и аутономије буде снажне регионалистичке традиције које временом разарају све елементе целокупне државности и националне свести. Ако је и могуће стварати компромис таква потреба може се оправдати само стратешким разлозима (извесна економска или регионална аутономија усклађена са могућностима, каква је успостављена у Војводини).

Способност им је мањкала пре свега због чињенице да су творци српске националне политике у првој деценији 21. века били људи чија су политичка и идеолошка изворишта била дубоко у претходном веку. На често фрустрираној идеји о заштити права суверенитета, тамо где је пракса показала да таквих права више нема, на идеји о очувању форме као замишљеном предуслову за успостављање давно нестале суштине, на уверењу да су држава и нација једно, али и да су Србија и српски народ и данас природни хегемони међу југословенским и чак балканским народима. Зато је Србија нашег времена једина недовршена европска држава, зато су Србија и Црна Гора данас једина државна заједница на свету и једина држава Источне Европе и Балкана која није унитарна. Чињеница да Србија и њене власти данас нису спремне да следе моделе европских држава, изборе се са заблудама из прошлости и посредним путем надоместе губитке тамо где су неправедно, али и неопозиво нанесени, донеће српском народу велику политичку штету и трајно незадовољство који ће несумњиво обележити читаво stoleће у ком живимо.